

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2015

Tomáš Mařík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

„Nová“ lidská práva v agendě OSN

Tomáš Mařík

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

„Nová“ lidská práva v agendě OSN

Tomáš Mařík

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Děkuji mé vedoucí práce paní PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za rady pro tvorbu mé bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD	- 9 -
2. KONCEPT LIDSKÝCH PRÁV A JEHO VÝVOJ	- 11 -
2.1 <i>Definice lidských práv.....</i>	<i>- 11 -</i>
2.2 <i>Vývoj lidských práv do 20. století</i>	<i>- 11 -</i>
2.3 <i>Vývoj lidských práv ve 20. století.....</i>	<i>- 12 -</i>
2.4 <i>Mezinárodní úmluvy zabývající se problematikou lidských práv</i>	<i>- 12 -</i>
2.5 <i>Zvykové mezinárodní právo</i>	<i>- 14 -</i>
2.6 <i>Generace lidských práv.....</i>	<i>- 14 -</i>
2.7 <i>Nedělitelnost, relativita a univerzalita lidských práv</i>	<i>- 17 -</i>
3. „NOVÁ“ LIDSKÁ PRÁVA A JEJICH PRÁVNÍ UKOTVENÍ.....	- 20 -
3.1 <i>Proces přijímání nových lidskoprávních norem</i>	<i>- 20 -</i>
3.2 <i>Dělení „nových“ lidských práv podle právního ukotvení.....</i>	<i>- 21 -</i>
3.3 <i>Navrhování nových lidskoprávních norem</i>	<i>- 21 -</i>
3.4 <i>Třetí generace lidských práv.....</i>	<i>- 22 -</i>
3.5 <i>Hospodářská, sociální a kulturní práva a práva s nejasným generačním vymezením řazená do kategorie „nových“ lidských práv.....</i>	<i>- 23 -</i>
4. OSN A „NOVÁ“ LIDSKÁ PRÁVA	- 27 -
4.1 <i>Rada pro lidská práva.....</i>	<i>- 27 -</i>
4.2 <i>Výbor pro lidská práva.....</i>	<i>- 30 -</i>
4.3 <i>Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva</i>	<i>- 30 -</i>

5. INICIATIVY OSN V OBLASTI PRÁVA NA ROZVOJ, PRÁVA NA MÍR A PRÁVA NA NEZNEČIŠTĚNÉ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ.....	- 32 -
<i>5.1 Právo na rozvoj.....</i>	<i>- 32 -</i>
<i>5.2 Právo na mír</i>	<i>- 33 -</i>
<i>5.3 Právo na neznečištěné životní prostředí</i>	<i>- 34 -</i>
6. ZÁVĚR.....	- 35 -
7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	- 37 -
8. RESUMÉ.....	- 41 -

1. ÚVOD

Problematika lidských práv je stále aktuální záležitostí, neboť přestože existuje velké množství mezinárodně uznávaných deklarácí a smluv a valná většina států se k dodržování lidských práv hlásí, v mnohých oblastech světa jsou lidská práva stále výrazně porušována. Mezi hlavní zastánce lidských práv nepochybně patří Organizace spojených národů, která se takřka ihned po svém založení začala otázkami spojenými s lidskými právy zabývat. Na půdě OSN se ale jednotlivým lidským právům věnuje rozdílná míra pozornosti.

Následující bakalářská práce se věnuje problematice tzv. „nových“ lidských práv v agendě OSN. Cílem práce je vysvětlit, co „nová“ lidská práva jsou, a jaký k nim OSN zaujímá postoj. Výzkumná otázka tedy zní: *Co jsou to „nová“ lidská práva a jakou iniciativu OSN projevuje při jejich prosazování?*

K tvorbě bakalářské práce byla využita řada knih a kapitol z kolektivních monografií a sborníků v českém a anglickém jazyce, články v odborných časopisech v českém, anglickém a španělském jazyce, ale také např. Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech a další úmluvy a dokumenty vydané OSN. Pro tvorbu poslední kapitoly pak byly využity zejména rezoluce a vyhlášky vydávané Radou pro lidská práva, Valným shromážděním, ale i dalšími institucemi OSN.

Text práce je logicky rozdělen do čtyř kapitol. První z nich se snaží definovat, co to jsou lidská práva a rovněž zmiňuje i jejich historický vývoj. Důležitou součástí této kapitoly je zejména rozdělení lidských práv na tři generace, jelikož se s tímto dělením dále pracuje takřka v celém textu. Jsou zde představeny nejdůležitější mezinárodní lidskoprávní úmluvy, ale rovněž i vliv práva zvykového. Poslední část kapitoly se věnuje nedělitelnosti, relativitě a univerzalitě lidských práv.

Další část práce je věnována vymezení pojmu „nová“ lidská práva a zabývá se i právním ukotvením těchto práv, které je často problematické. V této kapitole je rovněž nastíněno, jak probíhá navrhování a přijímání nových lidskoprávních norem a kdo může návrhy těchto norem předkládat. Kapitola se snaží představit co nejširší katalog práv, která jsou nejrůznějšími autory považována za „nová“ lidská práva. Patří sem třetí generace práv, ale rovněž i velké množství práv, které mají blízko k socioekonomickým a kulturním právům druhé generace.

Třetí kapitola se věnuje Radě pro lidská práva jakožto největšímu lidskoprávního orgánu v rámci OSN, který se problematikou „nových“ lidských práv zabývá. Zmíněno je ale i fungování Výboru pro lidská práva a Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva.

Poslední část práce je analýzou rezolucí a vyhlášek Rady pro lidská práva a Valného shromáždění týkajících se práva na rozvoj, práva na mír a práva na neznečištěné životní prostředí. Tato práva patří do třetí generace lidských práv. Pro účely práce jsou lidská práva třetí generace brána jako typická „nová“ lidská práva, jelikož se na scéně objevují již v 70. letech 20. století společně s procesem dekolonizace a dodnes jim chybí jasné právní ukotvení a reálné prosazování praxi. Tři výše zmíněná práva pak představují klasické zástupce práv této generace.

Potenciální slabinou práce může být samotná snaha o vymezení „nových“ lidských práv. V současné době je nemožné zcela jednoznačně určit, které práva patří mezi ta „nová“, jelikož k danému tématu není dostatek odborné literatury a zdroje, které dostupné jsou, si často protirečí, jednotliví autoři zařazují stejná práva do různých generací apod. Přesto se však v této práci pokusíme na problematiku „nových“ lidských práv komplexně nahlédnout.

2. KONCEPT LIDSKÝCH PRÁV A JEHO VÝVOJ

2.1 Definice lidských práv

Přestože má dnes většina lidí o lidských právech jisté povědomí, samotný termín lidská práva je velmi obecný a jeho definice je často složitá (Smekal 2009: 43–44). Dle Fréderica Sudreho existují tři roviny lidských práv. První z nich je filozofická a morální rovina, následuje rovina politické ideologie a třetí rovinou je mezinárodní právo lidských práv. Nejdůležitější je pak rovina třetí, kterou Sudre definuje jako normy mezinárodního práva, které každému jednotlivci zaručují svobodu a důstojnost a rovněž i institucionální ochranu těchto práv (Sudre 1997: 11–13).

Mezi základní lidská práva, která jsou zmíněna ve Všeobecné deklaraci lidských práv, jež je patrně nejdůležitějším doposud vydaným dokumentem zabývajícím se touto problematikou, patří právo na život, svobodu a osobní bezpečnost, garance rovnosti před zákonem, právo na soukromí, ochranu před zotročením, svévolným zatčením, uvězněním, vyhoštěním do vyhnanství a nehumánním či ponižujícím zacházením. Tato práva jsou tedy úzce spjata se základními požadavky na respektování lidské důstojnosti a jsou uznávána ve valné většině zemí světa. Na druhou stranu práva jako např. na svobodu přesvědčení či projevu, přestože jsou rovněž ve Všeobecné deklaraci lidských práv obsažena, jsou v některých oblastech omezována i dnes (Donelly 2013: 100).

2.2 Vývoj lidských práv do 20. století

Lidská práva mají velmi specifickou historii. Až do druhé poloviny 17. století nebyla myšlenka, že všechny lidské bytosti mají svá práva, díky kterým může být omezena moc státu nad nimi, nikde ve světě prosazována. Přestože je idea lidských práv často spojována s revolucemi ve Velké Británii, Spojených státech amerických a Francii, které se odehrály v 17. a 18. století, univerzální lidská práva začala být široce prosazována až ve 20. století. Někteří autoři dokonce tvrdí, že idea lidských práv je stará více než 2000 let a jako první se rozvíjela

v Číně, Africe a arabském světě, dále pak v antickém Řecku a následně i ve středověké Evropě. Pokud však skutečně chceme vnímat lidská práva jako nezcizitelná práva, která náleží každé lidské bytosti a která by měla být všeobecně dodržována a případně i vymáhána, tak zásadním milníkem je až období po konci druhé světové války (Donnelly 2013: 75–83).

2.3 Vývoj lidských práv ve 20. století

Prosazování lidských práv bylo po roce 1945 doménou zejména západních zemí. Do té doby bylo mezinárodní právo nastaveno tak, že ochrana občanů a jejich práv patřila výhradně mezi pravomoci jednotlivých států. Vměšování se do vnitřních záležitostí druhého státu či narušení jeho suverenity bylo zcela nemyslitelné. Od konce druhé světové války byla ale učiněna mnohá opatření, která byla zaměřena na jednotlivce a na ochranu jeho práv (Cassese 2005: 376; Ramcharan 2007: 445)

Dle Antonia Casseseho lze období mezi lety 1945 a 1990 rozdělit do čtyř etap, ve kterých probíhaly změny týkající se lidských práv v mezinárodním právu. První etapa začala rokem 1945 a pokračovala až do první poloviny 50. let. Nejvýznamnější dokumenty z tohoto období jsou Charta OSN z roku 1945 a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (či Evropská úmluva o lidských právech) z roku 1950. Následující etapa trvala od roku 1955 do počátku 70. let, během které se na půdě OSN snažily více prosadit socialistické a rozvojové země. Třetí etapa začala zhruba v první polovině 70. let a trvala až do skončení bipolárního konfliktu a je charakteristická rozvojovými zeměmi, které se snažily v OSN prosazovat nová témata týkající se zejména problematiky rozvoje. Poslední etapa trvá od začátku 90. let a jsou pro ni typické snahy dosáhnout na půdě OSN co nejširšího konsenzu (Cassese 2005: 380).

2.4 Mezinárodní úmluvy zabývající se problematikou lidských práv

Všeobecná deklarace lidských práv, která byla 10. prosince 1948 schválena Valným shromážděním OSN, je nezávazný dokument, jelikož rezoluce Valného

shromáždění mají charakter doporučení, nicméně se jedná o vůbec první mezinárodní deklaraci, která stanovuje práva, jež by měla být přiznána každému člověku. Práva občanů byla do té doby obsažena vždy jen v ústavách či zákonech jednotlivých států (OSN 1948; Šturma 2010: 6).

Jedná se o dokument, jenž byl vytvořen na základě západního pojetí lidských práv. Některé socialistické země deklaraci přijaly, nicméně měly k ní značné výhrady a považovaly ji spíše za jakýsi odrazový můstek, který bude potřeba v budoucnu ještě dopracovat a upřesnit. Jsou zde velmi zdůrazňována občanská a politická práva, zatímco hospodářská, sociální a kulturní práva zůstávají spíše upozaděna. V roce 1948, kdy byl dokument schválen, je navíc velká část světa stále pod koloniální nadvládou, tudíž se v deklaraci vůbec neřeší problematika práva na sebeurčení národů (Cassese 2005: 381; OSN 1948).

Již v roce 1946 byla Ekonomickou a sociální radou OSN vytvořena Komise pro lidská práva, která stanovila, že Všeobecná deklarace lidských práv nebude sloužit jako závazný dokument, ale spíše jako seznam základních lidských práv a svobod. V budoucnu pak měly být vytvořeny dvě nové úmluvy, které budou právně závazné a které se budou zabývat konkrétními segmenty lidských práv. Jedná se o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba byly přijaty v prosinci roku 1966 (Alston 2012: 141–142; OSN 1966a; OSN 1966b).

Kromě Všeobecné deklarace lidských práv, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech existuje ještě mnoho dalších úmluv, které rovněž tvoří páteř mezinárodního práva lidských práv. Konkrétně se jedná o Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (1966), Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (1989), Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (2008), Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965), Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (1979),

Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (1999), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984), Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (2002), Úmluvu o právech dítěte (1989), Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (2000), Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o obchodování s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii (2000), Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o komunikační proceduře s Výborem pro práva dítěte (2014), Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků (1990), Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (2006), Opční protokol k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2006) a Mezinárodní úmluvu na ochranu všech osob před nuceným zmizením (2006) (OHCHR 1996).

2.5 Zvykové mezinárodní právo

V mezinárodním právu existují i určitá nepsaná pravidla a od států se očekává, že je budou dodržovat i přesto, že nepodepsaly žádné smlouvy, které by je k tomu zavazovaly. Jedná se zejména o práva tzv. první generace, což jsou např. právo na život, právo nebýt diskriminován na základě rasy, právo nebýt zotročen či právo na sebeurčení národů. V některých případech je ale velmi složité tato práva vymáhat, neboť v některých zemích světa je např. stále legální trest smrti a v mnoha oblastech můžeme i dnes sledovat problémy s uplatňováním práva na sebeurčení národů (Alston 2012: 163; Tomuschat 2008: 35).

2.6 Generace lidských práv

Český právník Karel Vašák, který rovněž působil jako první ředitel Mezinárodního ústavu pro lidská práva ve Štrasburku, rozdělil v roce 1977 lidská práva na tři generace. První generace lidských práv odkazuje na tradiční občanské a politické svobody prosazované zejména v liberálních demokraciích západního typu. Jedná se o svobodu projevu, vyznání, tisku či o svobodu proti

zotročení a mučení. Tato práva jsou založena na předpokladu, že stát má povinnost nevměšovat se do záležitostí týkajících se těchto práv, resp. stát má povinnost nekonat. Dlouhou dobu byla tato práva považována za jediná skutečná lidská práva (Ruppel 2008: 101–102).

Za práva druhé generace jsou všeobecně považována ta práva, k jejichž realizaci je potřeba aktivní účast státu, resp. stát má povinnost konat. Často jsou rovněž nazývána kolektivní práva, jelikož se týkají blahobytu společnosti. Na rozdíl od práv první generace, která se vztahují k jednotlivcům, je k prosazování práv druhé generace potřeba účast celé společnosti nebo alespoň specifické skupiny lidí. Příkladem práv druhé generace mohou být právo na vzdělání, zaměstnání, sociální zabezpečení, potraviny či adekvátní životní úroveň. Tato práva jsou zanesena v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ale také v článcích 23–29 Všeobecné deklarace lidských práv. Někteří autoři odmítají druhou generaci lidských práv s argumenty, že tato práva není možné soudně vymáhat, jelikož ne každý stát má možnosti a kapacity tato práva svým občanům zajistit, kdežto občanská a politická práva první generace ano (Ruppel 2008: 102).

Lidská práva třetí generace, práva solidarity či nová lidská práva, jsou práva, která jsou mezinárodně více či méně uznávána nejkratší dobu. Status některých práv třetí generace je stále nejasný. Tato práva se od první a druhé generace liší tím, že k jejich prosazování jsou většinou potřeba negativní (nekonat) i pozitivní (konat) povinnosti státu a rovněž je důležitý i samotný přístup a chování jednotlivců. Dle Ruppela se do těchto práv řadí právo na rozvoj, právo na mír, právo na neznečištěné životní prostředí a mezigenerační spravedlnost (Ruppel 2008: 103).

Rozdíly mezi jednotlivými generacemi jsou následkem historického vývoje právních systémů uvnitř jednotlivých států i práva mezinárodního. Lidská práva první generace jsou historicky nejstarší. První zmínky o občanských a politických právech je možno nalézt už ve starověku, nicméně velký rozvoj

myšlenky práv a svobod pro každého jednotlivce je patrný zejména v 18. století. Virginská deklarace práv či Deklarace práv člověka a občana představují dokumenty z druhé poloviny 18. století a jsou to pravděpodobně první ucelené lidskoprávní spisy. Myšlenka lidských práv druhé generace, resp. hospodářských, sociálních a kulturních práv, se objevuje až během průmyslové revoluce v 19. století a o lidských právech třetí generace se začíná hovořit v 70. letech 20. století v souvislosti s dekolonizací (Trávníčková–Zemanová 2012b: 36).

Lidská práva první a druhé generace jsou na mezinárodní úrovni zahrnuta ve stejných dokumentech, konkrétně ve Všeobecné deklaraci lidských práv a Mezinárodních paktech o lidských právech, nicméně jejich samotná implementace je velmi odlišná. Již ve 40. letech 20. století, kdy byly vytvořeny bretonwoodské instituce¹ a založena OSN, bylo zcela jasné, že agenda OSN se bude týkat občanských a politických práv první generace a bretonwoodské instituce se budou zabývat ekonomickými právy náležícími do druhé generace. Během bipolárního konfliktu zdůrazňovaly západní země porušování lidských práv první generace v zemích východního bloku, naopak východní blok v čele se Sovětským svazem vyzdvihoval nízkou úroveň dodržování lidských práv druhé generace u svých soupeřů. Občanská a politická práva jsou dnes mnohem snadněji vymahatelná než práva druhé generace. Co se týče problematiky vymáhání práv první a druhé generace na národní úrovni, tak můžeme říct, že se situace v posledních letech zlepšuje, ale první generace práv má stále výrazně navrch. V mezinárodním prostředí jsou poměry ještě více nevyrovnané. U Mezinárodního paktu o občanských a politických právech existuje např. možnost podat individuální stížnost k Výboru pro lidská práva, nicméně u Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech taková možnost není. Opční protokol z roku 2008 sice o individuálních stížnostech hovoří, ale do praxe tento systém ještě zaveden nebyl. Někteří autoři také zdůrazňují rozdíl v množství finančních prostředků, které jsou potřeba k naplňování lidských práv první a druhé generace. Tvrdí, že hospodářská,

¹ Jedná se o Mezinárodní měnový fond (MMF), Světovou banku (WB) a Všeobecnou dohodu o clech a obchodu (GATT), která byla v 90. letech nahrazena Světovou obchodní organizací (WTO).

sociální a kulturní práva vyžadují prostředků víc, avšak je možné namítnout, že k řádnému prosazování občanských a politických práv je rovněž nutné socioekonomické zázemí na určité úrovni. Může se jednat např. o úroveň gramotnosti obyvatelstva. Většina zemí světa se ale hlásí k lidským právům jak první, tak i druhé generace, o čemž svědčí i vysoký počet signatářů Mezinárodního paktu o občanských a politických právech² i Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturní právech³, který má jen o několik málo signatářů méně (Alston 2012: 277–278; Trávníčková–Zemanová 2012b: 36–37).

Nelze však vždy jednoznačně určit, do jaké generace lidských práv jednotlivá práva patří, generace nejsou zcela definitivně vymezené, často se prolínají a názory autorů na ně jsou různé. Lidská práva druhé generace jsou často velmi úzce propojena s lidskými právy generace třetí a bývá problematické rozhodnout, do jaké generace jednotlivá práva zařadit. Mezi taková práva můžeme zařadit např. právo na vodu, právo na vzdělání či právo na bydlení. Přestože jsou tato práva všeobecně uznávána, zejména pak právo na vzdělání, je problematické je zařadit pod jednu generaci. Někteří autoři daná práva zahrnují výhradně do lidských práv generace třetí, nicméně nelze opomenout jejich socioekonomické aspekty, díky nimž mají blízko i ke generaci druhé (Čepelka–Šturma 2003: 393–397; Tomuschat 2008: 24–25). Samotným lidským právům třetí generace se podrobněji věnují následující části práce.

2.7 Nedělitelnost, relativita a univerzalita lidských práv

V roce 1993 se ve Vídni na podnět OSN uskutečnila světová konference o lidských právech, jejíž výsledkem byla Vídeňská deklarace a akční program zdůrazňující důležitost boje proti rasismu, xenofobii, netoleranci, porušování práv žen, dětí, menšin a domorodého obyvatelstva. Rovněž vyzdvihuje nedělitelnost, univerzalitu a vzájemné propojení lidských práv. To je nicméně v rozporu s tím, jak OSN k lidským právům reálně přistupuje. V rámci OSN

² V roce 2015 to je přesně 168 signatářů.

³ V roce 2015 to je přesně 164 signatářů.

a i celém mezinárodním prostředí je možné sledovat jistou hierarchizaci lidských práv, což dokazuje např. vydávání paktů jen pro občanská a politická práva a paktů jen pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Přestože v praxi existuje různý přístup k lidským právům, potažmo generacím lidských práv, jednotlivá lidská práva spolu souvisí a vzájemně se doplňují, často jedno bez druhého nemůže reálně existovat. Příkladem mohou být zejména lidská práva třetí generace, jejichž realizace není bez zajištění práv první a druhé generace vůbec myslitelná (Fredman 2008: 66–68; OHCHR 1993).

Relativita a univerzalita byly v historii často brány jako dva významově protikladné pojmy. V poslední dvou desetiletích ale převládá názor, že ve vztahu k lidským právům tyto pojmy nelze zcela oddělit, podobně jako generace lidských práv. Lidská práva jsou univerzální v tom smyslu, že byla oficiálně uznána jako součást mezinárodního práva téměř 90% států světa, a také ve smyslu, že by měla platit bez výjimek pro každého jednotlivce na této planetě. Navzdory všem kulturním, politickým i ekonomickým rozdílům existuje takřka všeobecná shoda na tom, že lidská práva jsou zásadní problematika v mezinárodním prostředí a je třeba se jimi zabývat. Na národní úrovni ale bývá situace jiná, práva bývají porušována a vnitrostátní systémy často postrádají efektivní mechanismy na jejich vymáhání. Přesto má univerzalita lidských práv v mezinárodním měřítku obrovský teoretický i praktický význam. Díky ní mohou např. mezinárodní vládní i nevládní organizace, zájmové skupiny či lidskoprávní aktivisté monitorovat situaci v jednotlivých oblastech či vykonávat jiné související činnosti (Donnelly 2013: 94–103).

Kulturní relativisté zejména v 70. letech prosazovali názor, že práva, zákony a normy nelze aplikovat univerzálně kvůli velkým kulturním, politickým či náboženským odlišnostem v různých částech světa a kritizovali západní země za jejich snahu aplikovat jejich pojetí lidských práv univerzálně na celý svět. Od 90. let ale převažuje idea univerzality lidských práv či případně názor, že univerzalita a relativita nejsou protikladné pojmy a v současném mezinárodním prostředí jdou ruku v ruce (Langlois 2009: 20–21).

Jack Donnelly, jenž tvrdí, že „univerzalita lidských práv je v současném světě relativní“⁴ (Donnelly 2013: 105), popisuje pět druhů relativity lidských práv. První z nich je ontologická relativita, podle níž není uznávání a dodržování lidských práv člověku přirozené, tudíž nemohou být aplikována vždy a všude. Druhá je historická a antropologická relativita, jejíž nosnou myšlenkou je, že snaha prosazovat lidská práva je reakcí na hrozby moderní doby. Idea lidských práv nebyla v historických společnostech vždy přítomna a v některých společnostech stále přítomna není, tudíž se nemůžeme snažit univerzálně ji aplikovat. Třetí druh relativity poukazuje na to, že lidská práva vychází z velkého množství rozdílných základů a pramenů. Čtvrtá je relativita možnosti mít lidská práva. Lidská práva, i když jsou přijímána všeobecně, jsou implementována na národní úrovni. Pokud se člověk narodí nebo žije v zemi, kde lidská práva dodržována nejsou, nemůže jejich výsady využívat. Posledním druhem je relativita vymezení. Výklad lidských práv vždy závisí na historických a kulturních podmínkách v dané oblasti (Donnelly 2013: 99).

⁴ „The universality of human rights is relative to the contemporary world.“

3. „NOVÁ“ LIDSKÁ PRÁVA A JEJICH PRÁVNÍ UKOTVENÍ

Vymezit, co přesně „nová“ lidská práva jsou, je v současné době stále velice složité, protože názory jednotlivých autorů na tuto problematiku se velmi různí. Nejedná se však výhradně o lidská práva, která se objevují v posledních letech. Množství autorů označuje „nová“ lidská práva za lidská práva třetí generace, která se poprvé objevují již v 70. letech 20. století. Jiní odborníci považují za nová lidská práva ta práva, která nejsou explicitně uvedena ve Všeobecné deklaraci lidských práv či ta, jimž se nedostává dostatečné pozornosti, přestože jsou v některých mezinárodních lidskoprávních dokumentech zmíněna. Objevuje se i názor, že mezi „nová“ lidská práva patří jak lidská práva třetí generace, tak některá hospodářská, sociální a kulturní práva generace druhé včetně těch práv, jejichž generační vymezení není zcela jednoznačné. Přestože pro potřeby práce jsou „nová“ lidská práva definována jako práva třetí generace, tato kapitola zmiňuje i ta lidská práva, která jsou většinou řazena do generace druhé, a rovněž i práva, která jsou na pomezí. Důvodem je snaha poskytnout co nejširší katalog práv, která mohou být označena za „nová“ lidská práva (Clifford 2009: 17; Trávníčková–Zemanová 2012a: 1).

3.1 Proces přijímání nových lidskoprávních norem

Proces přijímání nových lidských práv je rozdělen na dva stupně. První stupeň procesu má čtyři fáze. První fází je myšlenka, že existuje určitá problematika týkající se lidských práv, kterou by se bylo třeba zabývat i na mezinárodní úrovni. V počáteční se fázi se také debatuje o tom, jakou právní podobu by měla daná norma mít. Během druhé fáze je třeba přesně formulovat text dokumentu a třetí fáze je jeho samotné schvalování. V některých případech je třetí fáze tou poslední, týká se to zejména deklarací. Pokud ale má mít nová lidskoprávní norma podobu mezinárodní úmluvy, je třeba ještě poslední fáze, kterou je podepsání a ratifikace v jednotlivých zemích. Druhý stupeň procesu je postupné zavádění normy do praxe. K tomu je často potřeba stát nebo několik států, které tím, že samy dodržují tuto novou normu, inspirují další, kteří se k nim

časem také přidají. Konečným stádiem procesu je pak obecný konsenzus, že dodržování normy je naprosto samozřejmé (Clifford 2009: 23–25; Trávníčková–Zemanová 2012a: 4–5).

3.2 Dělení „nových“ lidských práv podle právního ukotvení

V obecné rovině můžeme prohlásit, že „nová“ lidská práva mají společné to, že v procesu přijímání nových norem nedospěla do druhého stupně a nachází se v některé z fází prvního stupně procesu. Můžeme je rozdělit na tzv. iniciativy, potenciální pravidla a latentní pravidla. Iniciativy se nachází v první nebo ve druhé fázi, nejsou písemně formulovány, nicméně v mezinárodním prostředí o nich určité povědomí existuje. Potenciální pravidla jsou normy nacházející se sice ve třetí fázi, ale jejich reálné prosazování v praxi je limitované nebo vůbec žádné, jelikož nejsou všeobecně přijímána. Latentní pravidla jsou normy třetí nebo čtvrté fáze, jsou zanesena v nějakém mezinárodně platném dokumentu, nicméně dodržována jsou jen malým množstvím států (Trávníčková–Zemanová 2012a: 5).

3.3 Navrhování nových lidskoprávních norem

Existují zpravidla tři druhy aktérů, kteří usilují o zavedení nových lidských práv. Jednotlivci, kteří přicházejí s novými návrhy na vnitrostátní úrovni, politicky vlivné osobnosti, intelektuálové a nevládní organizace na mezinárodní úrovni a státy a mezinárodní organizace, rovněž na mezinárodní úrovni. Jednotlivci, kteří se snaží o nastolení nové lidskoprávní agendy na úrovni státu, se většinou snaží o zlepšení situace v samotné zemi, kde žijí. Činí tak buď sami, nebo se pokoušejí spojit s politicky vlivnými osobnostmi, hnutími či nevládními organizacemi, jako jsou např. Amnesty International nebo Human Rights Watch. Tyto a jim podobné organizace jsou v procesu nastolování nové lidskoprávní agendy velice důležité, neboť mají dostatek prostředků na případné monitorování a vyhodnocování situace v problémové oblasti. Rovněž mají možnost vést poté rozsáhlou kampaň a informovat o problematice velké množství lidí. Některé organizace a hnutí, jako např. výše zmíněné, jsou v oblasti lidských práv brány

jako autority a mohou tak mít i výrazný politický vliv (Clifford 2009: 18–19).

Zájem o problematiku lidských práv mohou probudit také uznávání akademici či představitelé médií, nicméně jejich vliv zpravidla nebývá tak značný jako u nevládních organizací. Posledním aktérem jsou státy a mezinárodní organizace. Přestože jejich hlavním úkolem je přeměna návrhů na mezinárodně platné normy, mohou rovněž samy nastolovat a obhajovat novou lidskoprávní agendu. Např. během debat, které měly za následek vytvoření Ottawské konvence o nehumánnosti používání nášlapných min, hrály významnou roli právě státy a mezinárodní organizace (Clifford 2009: 20).

3.4 Třetí generace lidských práv

Lidská práva třetí generace bývají kromě označení „nová“ lidská práva někdy nazývána právy solidarity. Za práva solidarity jsou označována z toho důvodu, že k jejich realizaci je potřeba kooperace jak jednotlivců, tak i států a mezinárodních institucí. Otázka lidských práv třetí generace se začala objevovat ve 2. polovině 20. století v souvislosti s dekolonizací, během níž vzniklo velké množství nových samostatných států, z nichž většina přicházela do OSN s novými tématy týkajícími se zejména rozvojové problematiky. Bylo zcela jasné, že v mnoha nově osamostatněných zemích nebude možné ignorovat práva třetí generace a zároveň se snažit uplatňovat občanská a politická práva první generace a hospodářská, sociální a kulturní práva generace druhé (Langlois 2009: 22).

Mezi typická lidská práva třetí generace bývají řazena právo na rozvoj a právo na mír. Někteří autoři řadí do této kategorie i právo na neznečištěné životní prostředí, nicméně toto právo má velmi blízko i ke druhé generaci lidských práv. S lidskými právy třetí generace jsou spojovány zejména velice obecné definice a nejasné právní ukotvení. Výše zmíněným lidským právům se podrobněji věnuje poslední kapitola práce (Langlois 2009: 16; Tomuschat 2008: 50–52).

3.5 Hospodářská, sociální a kulturní práva a práva s nejasným generačním vymezením řazená do kategorie „nových“ lidských práv

Mezi lidská práva druhé generace a práva s nejasným generačním vymezením, která někteří autoři zařazují do „nových“ lidských práv, patří právo na osvobození od hladu, právo na výživu, právo na pitnou vodu a sanitaci, právo na šatstvo, právo na byt, právo na vzdělání, právo na přiměřenou životní úroveň, právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň fyzického i mentálního zdraví, právo na pravdu o hrubém porušování lidských práv, právo na přístup k internetu a právo účastnit se veřejného rozhodovacího procesu. Přestože jsou tato práva řazena převážně do druhé generace lidských práv, můžeme argumentovat, že mnohé z nich mají velice blízko k třetí (právo na přiměřenou životní úroveň), ale i k první generaci lidských práv (právo účastnit se veřejného rozhodovacího procesu) (Alston 1984: 613; Trávníčková–Zemanová 2012a: 7–17).

Právo na osvobození od hladu, právo na výživu a právo na pitnou vodu a sanitaci jsou práva, která přímo souvisí s přežitím jedince. Právo na osvobození od hladu je příliš obecně definované a problematická je zejména jeho realizace v praxi. Země, ve kterých obyvatelé trpí nedostatkem jídla, mají většinou omezené zdroje na náležitou výrobu, úschovu a distribuci potravin. Právo na osvobození od hladu je navíc na mezinárodní úrovni bráno jakou součástí práva na výživu, tudíž mu není věnována větší pozornost. Právo na výživu je latentní právo, což znamená, že je zaneseno v mezinárodně platných dokumentech, nicméně reálně je aplikováno jen velmi omezeně. Problematické aspekty jsou stejné jako u práva na osvobození od hladu. Právo na výživu je mezinárodně uznané lidské právo od roku 1966, kdy vstoupil v platnost Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva pravidelně sleduje naplňování tohoto práva. Právo na výživu má být naplňováno především na národní úrovni, a to i např. během přírodních katastrof. Této problematice se pravidelně věnuje Valné shromáždění OSN i Rada pro lidská práva a v roce 2000 dokonce vznikla instituce zvláštního zpravodaje OSN pro právo na výživu. Návrhy rezolucí vždy představuje Kuba a přesto,

že všechny byly zatím přijaty, tak postoj jednotlivých členských států k problematice je nejednotný. Prámem na pitnou vodu a sanitaci se pravidelně zabývá Valné shromáždění OSN a Rada pro lidská práva a je bráno jako právně závazné. Právo na pitnou vodu a právo na sanitaci jsou práva, která od sebe nemohou být oddělena, a tak je k nim na půdě OSN také přistupováno. Německo a Španělsko jsou země, které nejvíce usilují o to, aby právo na pitnou vodu a sanitaci bylo uznáno za všeobecně platné lidské právo, a výrazní podporovatelé jsou i státy Jižní Ameriky a další státy Evropy (Trávníčková–Zemanová 2012a: 7–13).

Právo na šatstvo, právo na byt a právo na vzdělání jsou práva, která mají ke druhé generaci patrně nejbližší. Právo na šatstvo není v současné době na půdě OSN probíráno jako samostatné právo, nýbrž jako součást práva na přiměřenou životní úroveň, tudíž je mu věnována jen minimální pozornost. Právo na byt je právem latentním. Je zmíněno, stejně jako právo na šatstvo, v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a má být naplňováno na vnitrostátní úrovni. V rámci OSN se právu na byt od roku 1978 věnuje program Habitat a rovněž se konají i pravidelné konference. Rada pro lidská práva vnímá během svých zasedání toto právo jako součást práva na přiměřenou životní úroveň, nicméně v programu Valného shromáždění se otázka práva na byt několikrát objevila i samostatně. Existuje také zvláštní zpravodaj OSN pro přiměřené bydlení, jehož činnosti se týká většina tematických rezolucí Rady pro lidská práva. Rezoluce, které jsou předkládány Německem a Finskem, se vždy těší podpoře takřka všech členských států a zajišťování přiměřeného bydlení je rovněž zásadním tématem v rozvojové pomoci České republiky. Právo na vzdělání je na mezinárodní úrovni obecně uznáváno jako lidské právo, nicméně existují problémy s implementací tohoto práva v některých zemích. V Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech se právu na vzdělání věnuje obsáhlý článek č. 13, jehož hlavní tezí je, že základní vzdělání bude povinné a svobodně přístupné pro všechny, ale rovněž zmiňuje i další úrovně vzdělávání a také povinnosti států s nimi související. Úřad

zvláštního zpravodaje pro vzdělání vznikl v roce 1998 na popud tehdejší Komise pro lidská práva⁵. Rezoluce týkající se práva na vzdělání vydává Valné shromáždění i Rada pro lidská práva, pro kterou zvláštní zpravodaj pro vzdělání pravidelně tvoří zprávy zaměřené jak na situaci v konkrétních zemích, tak i na otázky obecnějšího charakteru jako např. vzdělávání postižených osob, vzdělávání uprchlíků atd. Právo na vzdělání se v OSN těší velké podpoře a je i jedním z Rozvojových cílů tisíciletí (OSN 1966a; Trávníčková–Zemanová 2012a: 9–15).

U práva na přiměřenou životní úroveň i u práva na nejvyšší dosažitelnou úroveň fyzického i mentálního zdraví je problematické reálné prosazování, neboť není jasně definován obsah těchto práv a také nejsou náležitě ustanoveny kroky, které by státy měly podnikat k jejich prosazování. Obě práva jsou sice zanesena v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ale jelikož úzce souvisí s mnoha dalšími lidskými právy, tak během jednání bývají málokdy projednávána jako samostatná práva (Alston 1984: 611–612).

Právo na pravdu o hrubém porušování lidských práv je na půdě OSN relativně nové a nachází se na pomezí iniciativy a potenciálního práva. Je ale obecně platné, že válčící strany mají povinnost informovat o průběhu konfliktu příslušné instituce, ale rovněž i příbuzné raněných či padlých. V Radě pro lidská práva byla právu na pravdu o hrubém porušování lidských práv několikrát věnována pozornost, ale v blízké budoucnosti se nedá očekávat vznik nějakého mezinárodně platného dokumentu z toho důvodu, že v jednotlivých oblastech, kde jsou lidská práva hrubě porušována, bývá situace velmi odlišná. Právo na přístup k internetu můžeme rozdělit na právo na samotné připojení k internetu a právo na přístup k obsahu internetu. Zvláštní zpravodaj pro podporu a ochranu svobody názoru a projevu zdůrazňuje zejména právo lidí, kteří mají k internetu přístup, na přístup k celému jeho obsahu bez cenzury. Samotné připojení k internetu pro všechny je spíše vizí do budoucna a v blízké době se v žádném případě nedá očekávat naplnění této ideje. Právo účastnit se veřejného

⁵ Komise pro lidská práva byla v roce 2006 Radou pro lidská práva nahrazena.

rozhodovacího procesu má velmi blízko k občanským a politickým právům první generace. V roce 1983 rozhodla Komise pro lidská práva, že účast na veřejném rozhodovacím procesu je lidské právo na základě rezoluce, kterou předložila Jugoslávie. Velká Británie, Irsko a Austrálie byly proti přijetí tohoto práva mezi lidská práva, nicméně tyto tři státy byly dalšími 27 členy Komise přehlasovány (Alston 1984: 613) .

4. OSN A „NOVÁ“ LIDSKÁ PRÁVA

Nejdůležitější orgán OSN sloužící k prosazování lidských práv je Rada pro lidská práva. Výbor pro lidská práva a Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva slouží jako monitorovací tělesa, která byla zřízena k sledování naplňování závazků plynoucích z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Šturma 2010: 17).

4.1 Rada pro lidská práva

Na základě hlasování na Světovém summitu v roce 2005 byla v březnu roku 2006 založena Rada pro lidská práva. Jednalo se převážně o švýcarskou iniciativu. Rada pro lidská práva nahradila Komisi pro lidská práva, která se ke konci svého působení potýkala s mnohými problémy. Jednalo se jak o technické problémy, tak o problémy s reálným prosazováním její lidskoprávní agendy. Komise měla v rámci OSN spíše podřadné postavení a často se stávalo, že musela projednávání určité otázky přenechat Radě bezpečnosti. Rovněž se scházela jen jednou ročně. Mnohé země byly členy Komise jen proto, aby mohly zamaskovat porušování lidských práv na svém vlastním území. Komise pro lidská práva nicméně stála za vznikem jak Všeobecné deklarace lidských práv, tak Mezinárodních paktů o lidských právech, a rovněž se zasloužila o vytvoření mnohých lidskoprávních úmluv a např. i instituce zvláštních zpravodajů (Lauren 2011: 278).

Rada pro lidská práva je pomocným orgánem Valného shromáždění a převzala veškerou bývalou agendu Komise pro lidská práva. V Radě je všech 47 členů rozděleno podle regionálního klíče na pět skupin. Hlasování o přijímání nových členů probíhá tajně. Hlasuje se každý rok a aby se stát mohl stát členem, musí získat minimálně 97 hlasů. Třiletý mandát může být zkrácen, pokud je zjištěno, že členská země na svém vlastním území očividně porušuje lidská práva. Oproti Komisi pro lidská práva se Rada schází třikrát ročně, což umožňuje rychleji reagovat na aktuální problémy, nicméně státy mají stále tendenci hlasovat podle

svých regionálních partnerů. Další negativum, které Rada od Komise přejala, je neustálé přijímání států, které lidská práva samy nedodržují, přestože by těmto státům mělo být členství naopak odebráno (Lauren 2011: 279–280).

Vynucovací mechanismy jsou ale stále nejslabší stránkou Rady pro lidská práva. Se vznikem Rady byly zahájeny tzv. všeobecné periodické přezkumy, což jsou procedury, které mají kontrolovat úroveň dodržování lidských práv v jednotlivých členských státech OSN. Mezi lety 2008 a 2012 byly přezkumy provedeny u všech členských zemí. Zvláštní zpravodajové používají data získaná během všeobecných periodických přezkumů ve svých zprávách. Všeobecné periodické přezkumy si dělají státy samy. Radě pro lidská práva pak předkládají zprávu o tom, jaká opatření byla podniknuta ke zlepšení situace v zemi a k naplnění povinností, které jim v souvislosti s lidskými právy byly uděleny. V současné době neexistuje žádný podobný univerzální lidskoprávní mechanismus. Rada se rovněž snaží o trvalou komunikaci s lidskoprávními institucemi v jednotlivých státech za účelem zlepšit aplikaci mezinárodně uznaných lidských práv na národní úrovni. (Lauren 2011: 281; OHCHR 2006).

Rada pro lidská práva byla založena jako orgán, ve kterém budou projednávány veškeré otázky týkající se lidských práv. Rovněž má předkládat Valnému shromáždění doporučení ohledně dalších kroků pro zlepšení mezinárodních lidskoprávních mechanismů a také kontrolovat samotné naplňování závazků souvisejících s lidskými právy v jednotlivých členských státech. Jednou z nejdůležitějších funkcí Rady je tvorba nové lidskoprávní agendy a následné sepisování smluv a dokumentů. Pomocí smluv a dokumentů může Rada vyvíjet tlak na státy, aby nejprve normu ratifikovaly a poté i naplňovaly. Pomocí všeobecných periodických přezkumů a dalších pozorovacích a kontrolních mechanismů se pak snaží přimět státy, aby lidská práva dodržovaly a rovněž aby začaly uplatňovat i nově vzniklé lidskoprávní normy. Slabinou Rady pro lidská práva je ale malý počet členů, což znamená, že během přijímání nových závazných i nezávazných lidskoprávních dokumentů nemůže být na mezinárodní úrovni zajištěna dostatečná podpora, přestože se na tvorbě revolucí mnohdy

podílejí i nečlenské státy. Z tohoto důvodu Rada často úzce spolupracuje s Valným shromážděním, ale i dalšími institucemi OSN (Trávníčková–Zemanová 2012b: 39).

Jednotlivým lidským právům je v Radě pro lidská práva věnována pozornost zejména v rezolucích, ale také v tzv. zvláštních procedurách a pracovních skupinách. Zvláštní procedury a pracovní skupiny jsou instituce, které Rada převzala z Komise pro lidská práva a které patří pod Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Rada pro lidská práva ale některým lidským právům věnuje mnohem větší pozornost než jiným, některá práva zmiňuje jen okrajově, jelikož je často vnímá jako součást jiných lidských práv, nebo je nezmiňuje vůbec. Opomíjena jsou zejména lidská práva třetí generace. Rada se mnohdy zabývá i občanskými a politickými právy první generace, u kterých se ale nesnaží o posunutí do vyšší fáze vývoje a o jasnější ukotvení v mezinárodně platných normách, nýbrž o lepší implementaci práv a jejich prosazování v praxi. To často vede k vytváření nových zvláštních procedur, které se danou problematikou mají zabývat (Ramcharan 2007: 453–454; Trávníčková–Zemanová 2012b: 42).

Rada pro lidská práva se ve svých rezolucích věnuje zejména těm lidským právům, které vycházejí z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, mezi než patří např. právo na vzdělání, právo na byt či právo na výživu. Problémem těchto práv, a také důvodem, proč je jim v Radě pro lidská práva věnována velká pozornost, je ale fakt, že v na mezinárodní scéně nejsou jednoznačně přijímána. Důvodem je nejednoznačnost jejich obsahu, ale i kulturní rozdíly v jednotlivých zemích, které vedou k rozdílnému vnímání a rozdílné implementaci těchto práv. Na tomto faktu nic nemění ani snaha Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva, který se ve svých všeobecných komentářích pokouší obsah těchto práv lépe specifikovat. Na světě je obrovské množství lidí, kteří v důsledku nedostatečného naplňování těchto lidských práv trpí, což rovněž vede k podlamování důvěry v Radu pro lidská práva a její iniciativy. V poslední době se ale pozornost Rady upíná také k problematice dodržování lidských práv nestátními subjekty, přičemž se jedná

zejména o nadnárodní korporace. Tato problematika není dosud součástí žádné rezoluce, nicméně existují zvláštní procedury, které se jí intenzivně zabývají (Trávníčková–Zemanová 2012b: 42–43).

4.2 Výbor pro lidská práva

Článek 28 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech založil orgán zvaný Výbor pro lidská práva. Výbor má 18 členů, jimiž se vždy stávají osoby vysokého morálního charakteru, a každý člen Výboru musí pocházet ze země, která Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ratifikovala. Článek 40 poté upřesňuje, jaké pravomoci Výboru náleží. Výbor si může kdykoliv vyžádat, aby mu stát předložil zprávu o plnění závazků vycházejících z Paktu. Poté Výbor ve spolupráci s generálním tajemníkem OSN představí danému státu své připomínky. Rozhodnutí Výboru pro lidská práva ale nejsou nijak závazná, tudíž se jedná spíše o konzultaci mezi Výborem a jednotlivými státy (OSN 1966b; Šturma 2010: 13).

4.3 Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva

Článek 16 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech hovoří o tom, že státy budou generálnímu tajemníkovi OSN pravidelně předkládat zprávy o naplňování norem ukotvených v tomto Paktu. Generální tajemník má poté předávat kopie těchto zpráv Ekonomické a sociální radě OSN. Tento systém fungoval až do 80. let, kdy byl na popud Ekonomické a sociální rady zřízen Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Složení Výboru je totožné jako složení Výboru pro lidská práva, má 18 členů, u nichž je podmínkou, že musí být občany států, které uznaly platnost Paktu. V roce 2008 byl Valným shromážděním schválen Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Ten má posílit pozici Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva, konkrétně zavedením možnosti individuálních stížností, nicméně do praxe zatím tento mechanismus zaveden nebyl. Výbor má slabší postavení než Výbor pro lidská práva a věnuje se převážně jen posuzování zpráv, které mu jednotlivé státy předkládají (OSN

1966a; Šturma 2010: 14–17).

5. INICIATIVY OSN V OBLASTI PRÁVA NA ROZVOJ, PRÁVA NA MÍR A PRÁVA NA NEZNEČIŠTĚNÉ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

5.1 Právo na rozvoj

Právo na rozvoj bylo v rámci Komise pro lidská práva zmiňováno již v 70. letech, nicméně za první skutečnou iniciativu můžeme považovat až rezoluci Valného shromáždění z roku 1981. Právo na rozvoj je zde představeno jako nezczitelné lidské právo, k jehož realizaci je potřeba mír a bezpečnost na mezinárodní úrovni. Rezoluce rovněž založila pracovní skupinu, které se má právem na rozvoj v budoucnu zabývat OSN (1981).

Důležitým dokumentem, za jehož vznikem stálo rovněž Valné shromáždění, je Deklarace o právu na rozvoj z roku 1986. Jedná se o první ucelený dokument věnující se výhradně právu na rozvoj. Obsahuje 10 článků, v nichž je ale právo na rozvoj definováno jen velmi obecně. Z Deklarace rovněž nevyplývají konkrétní kroky, které by státy měly podniknout k lepšímu prosazování tohoto práva. Zmíněna je jen tzv. kolektivní odpovědnost všech lidí a všech států za vytvoření ideálních podmínek pro rozvoj (OSN 1986).

Práva na rozvoj se dotýká i Vídeňská deklarace a Akční program z roku 1993. Hlavní tezí je, že každý člověk má právo na ekonomický, sociální a kulturní rozvoj a že státy by měly spolupracovat na odstraňování překážek, které rozvoji brání. Problémem textu je ale opět značná nekonkrétnost (OHCHR 1993).

V roce 2000 byly v rezoluci Valného shromáždění představeny tzv. Rozvojové cíle tisíciletí. Jedná se o program, který má vést k zlepšování situace v rozvojových zemích. Jedním z deklarovaných cílů, které mají být do roku 2015 dosaženy, je vytvořit světové partnerství pro rozvoj (OSN 2000).

Od roku 2006, kdy byla založena Rada pro lidská práva, se právu na rozvoj věnuje ve svých rezolucích výhradně ona. Během svého fungování stihla již vydat několik rezolucí, které jsou věnovány právu na rozvoj. Výrazným podporovatelem těchto rezolucí jsou zejména státy neležící v Evropě jako

např. Čína, Kuba, Egypt, Arménie či Uruguay. Relevance těchto rezolucí je ale velmi malá, protože většina z nich jen prodlužuje funkční období pracovní skupiny pro právo na rozvoj a žádné reálné změny nepřináší (Trávníčková–Zemanová 2012a: 16).

Podle Rozvojového programu OSN, který každý rok monitoruje situaci ve světě a poté pomocí tzv. indexu lidského rozvoje zpracovává zprávy o poměrech v jednotlivých zemích, byla v roce 2014 nejvyšší úroveň rozvoje v Norsku, Austrálii a ve Švýcarsku. Naopak nejhorší výsledky vykazují země jako Niger, Demokratická republika Kongo či Středoafriická republika (UNDP 2014).

5.2 Právo na mír

Přestože je otázka zachování míru zmíněna již v článku 26 Všeobecné deklarace o lidských právech, ucelený dokument věnovaný právu na mír vznikl až v roce 1984, kdy byla Valným shromážděním vytvořena Deklarace o právu národů na mír. Hlavní ideou této Deklarace bylo přesvědčení, že prohlášení práva na mír za mezinárodně platnou lidskoprávní normu zvýší úroveň mezinárodní bezpečnosti a spolupráce. Snaha o zachování míru má být povinností každé země, přičemž státy mají řešit spory mírovou cestou a bez použití násilí. Deklarace se rovněž věnuje i hrozbě nukleárních zbraní a krokům k eliminaci jejich užití (OSN 1984).

V roce 1999 vznikl na půdě OSN dokument s názvem Deklarace a Akční program pro kulturu míru, který zmiňuje, že přestože skončila studená válka a s jejím koncem se výrazně zvýšily možnosti pro šíření kultury míru, počet konfliktů v různých částech světa roste. Podobně jako Deklarace o právu národů na mír zdůrazňuje nutnost uplatňovat v mezinárodním prostředí nenásilné praktiky (OSN 1999).

Rada pro lidská práva vydává každý rok alespoň jednu rezoluci, která se právem na mír zabývá. Jednotlivé rezoluce se snaží zpřesnit obsah práva a rovněž stále akcentují tvrzení, že válečný konflikt je jako způsob řešení sporů mezi státy nepřijatelný. V posledních letech se Rada ve svých rezolucích také snaží rozšířit

myšlenku práva na mír i do problematiky vnitrostátních konfliktů. (Trávníčková–Zemanová 2012a: 16). Vzhledem k počtu probíhajících konfliktů ve světě ale nemůžeme v žádném případě hovořit o právu na mír jako o mezinárodně uznávané lidskoprávní normě.

5.3 Právo na neznečištěné životní prostředí

Problematika životního prostředí náleží na půdě OSN Programu pro životní prostředí. Dva nejdůležitější dokumenty, které zmiňují neznečištěné životní prostředí jakožto lidské právo, je Deklarace Konference Organizace spojených národů o životním prostředí z roku 1972 a Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji z roku 1992. První dokument obsahuje 26 principů, jejichž dodržování povede ke zlepšování životního prostředí, a to zejména v rozvojových zemích. Deklarace Konference Organizace spojených národů o životním prostředí ale nezahrnuje pouze právo na neznečištěné životní prostředí, nýbrž řeší i otázky rozvoje, mezinárodní spolupráce či odstranění jaderných zbraní. Deklarace z Ria pak obsahově staví na Deklaraci z roku 1972, ale přidává k ní několik nových principů (UNEP 1972; UNEP 1992).

Rada pro lidská práva při tvorbě tematických rezolucí mnohdy spolupracuje s Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. Právo na neznečištěné životní prostředí je jedno z nejobecněji definovaných „nových“ lidských práv, v žádném závazném dokumentu není stanoveno, co přesně neznečištěné životní prostředí znamená a jaké kroky mají jednotlivé země a jejich obyvatelé podnikat k jeho udržování (Trávníčková–Zemanová 2012a: 15).

6. ZÁVĚR

Předkládaná bakalářská práce se zabývala problematikou „nových“ lidských práv na půdě OSN. Cíl práce, totiž definovat, co jsou „nová“ lidská práva a jaký k nim OSN zaujímá postoj, se podařil naplnit jen částečně. Stále neexistuje jednoznačná shoda na tom, jaká lidská práva se mohou označovat jako „nová“. Pro účely práce bylo na „nová“ lidská práva nahlíženo jako na lidská práva třetí generace, které nemají jednoznačné právní ukotvení, nicméně množství autorů zahrnuje do této kategorie i práva, která mají blízko k druhé generaci práv, a rovněž i práva, jejichž generační vymezení je nejasné.

OSN, konkrétně Rada pro lidská práva, se „novým“ lidských právům nevěnuje komplexně a některým z nich takřka vůbec. To se týká zejména těch „nových“ lidských práv, která jsou vnímána jako jakási podmnožina jiných lidských práv. Pravděpodobně se nedá očekávat, že se situace „nových“ lidských práv na mezinárodní úrovni v nejbližší budoucnosti nějak zásadně změní. Ve světě se stále klade největší důraz na prosazování lidských práv první a druhé generace a „nová“ lidská práva jsou oproti nim spíše upozaděna.

Hlavním problémem u většiny „nových“ lidských práv zůstává obsahová nejednoznačnost, nezávaznost většiny smluv a rezolucí, které se jimi zabývají, nedostatečné či vůbec žádné vynucovací mechanismy, které by mohly být použity v případě neplnění lidskoprávních závazků, a také fakt, že dohled nad dodržováním lidských práv probíhá zejména na vnitrostátní úrovni.

Řešením by mohlo být zavedení „nových“ lidských práv mezi mezinárodně platné normy a výrazné zpřísnění sankčních mechanismů na mezinárodní úrovni. Ke vzniku takových opatření by ale bylo zapotřebí dosáhnout širokého konsenzu na půdě OSN, což by bylo nepochybně velmi problematické, neboť téměř všechny státy světa, tudíž i ty, ve kterých jsou lidská práva porušována, jsou členskými zeměmi OSN. V každém případě je potřeba se snažit lidská práva

intenzivně prosazovat a rovněž také vyvíjet neustálý tlak na státy, které očividně lidská práva porušují.

7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Alston, Phillip (2012). *International Human Rights: The Successor to International Human Rights in Context* (Oxford: Oxford University Press).

Alston, Phillip (1984). Conjuring up New Human Rights. A Proposal for Quality Control. *The American Journal of International Law* 78 (3), s. 607–621.

Cassese, Antonio (2005). *International law* (Oxford: Oxford University Press).

Clifford, Bob (2009). La Problemática de los Nuevos Derechos Humanos. *Colombia Internacional* 69 (2), s. 14–35.

Čepelka, Čestmír – Šturma, Pavel a kol. (2003). *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: Eurolex Bohemia).

Donnelly, Jack (2013). *Universal Human Rights in Theory and Practice* (Ithaca: Cornell University Press).

Fredman, Sandra (2008). *Human Rights Transformed: Positive Rights and Positive Duties* (Oxford: Oxford University Press).

Langlois, Anthony J. (2009). Normative and Theoretical Foundations of Human Rights. In: Goodhart, Michael eds., *Human rights: politics and practice* (Oxford: Oxford University Press), s. 11–25.

Lauren, Paul G. (2011). *The Evolution of International Human Rights: Visions Seen* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).

OHCHR (1993). *Vienna Declaration and Programme of Action* (<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>, 15. 4. 2015).

OHCHR (1996). *The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies*

(<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>, 15. 4. 2015).

OHCHR (2006). *Universal Periodic Review*

(<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Upr/Pages/UPRMain.aspx>, 20. 4. 2015).

OSN (1948). Všeobecná deklaráce lidských práv (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>, 5. 4. 2014).

OSN (1966a). Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>, 5. 4. 2014).

OSN (1966b). Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>, 5. 4. 2014).

OSN (1981). Alternative approaches and ways and means within the United Nations system for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms (<http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r133.htm>, 20. 4. 2015).

OSN (1984). Deklarace o právu národů na mír (http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/39/11&Lang=E&Area=RESOLUTION, 20. 4. 2015).

OSN (1986). Deklarace o právu na rozvoj (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>, 20. 4. 2015).

OSN (1999). Deklarace a Akční program pro kulturu míru (http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/53/243&Lang=E, 20. 4. 2015).

OSN (2000). Miléniová deklaráce OSN (<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>, 20. 4. 2015).

Ramcharan, Bertrand (2007). Norms and Machinery. In: Weiss, Thomas G. – Daws, Sam eds., *The Oxford handbook on the United Nations* (New York: Oxford University Press), s. 439–464.

Ruppel, Oliver C. (2008). Third-generation human rights and the protection of the environment in Namibia. In: Bösl, Anton – Horn, Nico a kol., *Human rights and the rule of law in Namibia* (Namibia: Macmillan Education Namibia Publishers), s. 101–119.

Smekal, Hubert (2009). *Lidská práva v Evropské unii* (Brno: IIPS).

Sudre, Frédéric (1997). *Mezinárodní a evropské právo lidských práv* (Brno: Masarykova univerzita).

Šturma, Pavel (2010). *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv* (Praha: C. H. Beck).

Tomuschat, Christian (2008). *Human Rights: Between Idealism and Realism* (Oxford: Oxford University Press).

Trávníčková, Zuzana – Zemanová, Štěpánka (2012a). Dynamika a perspektivy iniciativ v oblasti „nových lidských práv“ na půdě OSN. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. 4. 2. 2011 (https://www.mzv.cz/file/793846/RM_04_02_11___Zkracena2.pdf, 30. 3. 2014), s. 1–22.

Trávníčková, Zuzana – Zemanová, Štěpánka (2012b). Latentní práva a iniciativy v Radě OSN pro lidská práva. *Mezinárodní vztahy* 47 (3), s. 29–52.

UNDP (2014). Human Development Report 2014 (<http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/events/2014/july/HDR2014.html>, 20. 4. 2015).

UNEP (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>, 5. 4. 2014).

UNEP (1992). Rio Declaration on Environment and Development (<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>, 20. 4. 2015).

8. RESUMÉ

This bachelor thesis deals with the so called „new“ human rights in the UN's agenda. My goal is to define what „new“ human rights are and what is being done by the UN to promote these rights.

The thesis is divided into four chapters. In the first chapter I define human rights in general and I also mention the evolution of the concept of human rights. The second chapter explains which human rights can be considered „new“. The third chapter focuses mainly on The United Nations Human Rights Council and its activities to pursue „new“ human rights. The last chapter is an analysis of three „new“ human rights: the right to peace, the right to development and the right to a clean and healthy environment.

I found out that the „new“ human rights are not as promoted as they should be. The United Nations Human Rights Council doesn't have enough power to make these rights fundamental at international level.